

*Əliyev Şəfa Tiflis oğlu,
iqtisad elmləri doktoru, professor,
Sumqayıt Dövlət Universiteti,
Ünvan: 43-cü məhəllə, Sumqayıt, Azərbaycan, AZ 5008,
E-mail: shafaaliyev@gmail.com
© Əliyev Ş.T., 2019*

UOT: 330.8:330.88:332.12

SUMQAYITIN SƏNAYE MƏRKƏZİ KİMİ İNKİŞAFININ STRATEJİ ASPEKTLƏRİ (1970-1985-Cİ İLLƏR)

X Ü L A S Ə

Tədqiqatın məqsədi - məqalədə 1970-1985-ci illərdə Sumqayıtın sənaye mərkəzi kimi inkişafının strateji aspektləri təhlil edilmiş və araşdırılmışdır. Bu məqsədlə həmin dövrdə Sumqayıtın sənaye mərkəzi kimi inkişaf prosesləri təhlil olunmuş və qiymətləndirilmişdir. Sənaye potensialı ilə yanaşı, şəhər təsərrüfatının inkişafı məsələləri də diqqət mərkəzində saxlanılmışdır. Həmin dövrdə Sumqayıtın sosial-iqtisadi inkişaf proseslərinin əsas xüsusiyyətləri açıqlanmışdır. Keçmiş SSRİ-nin planlaşdırma və inzibati idarəetmə sisteminin Sumqayıtın sosial-iqtisadi inkişafına təsiri araşdırılmışdır. Mərkəzdən şəhərin inkişafına münasibətlərdəki ziddiyyətlərin səbəbləri və bunları şərtləndirən amillər verilmişdir. Sumqayıtın sənaye potensialının gücləndirilməsində və şəhərin sosial-iqtisadi inkişafının sürətləndirilməsində Heydər Əliyevin tarixi xidmətləri baxılmış və qiymətləndirilmişdir.

Tədqiqatın metodologiyası - sistemli və müqayisəli təhlil, 1970-1985-ci illərdə Sumqayıtın sənaye mərkəzi kimi inkişafının strateji aspektlərindən yanaşmaqla, metodoloji üsullardan, həmçinin müxtəlif tədqiqatçıların elmi əsərlərində yer almış müddəalardan, elmi arqumentlərdən ibarətdir.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti - tədqiqatda verilmiş materiallardan və əldə olunmuş nəticələrdən Sumqayıtın sənaye mərkəzi kimi inkişafının strateji aspektlərinin müasir dövrün tələblərinə uyğun şəkildə yenilənməsi, şəhərin sosial-iqtisadi inkişafı ilə bağlı yeni dövlət və inkişaf proqramlarının hazırlanmasında istifadə oluna bilər.

Tədqiqatın nəticələri – müasir dövrdə 1970-1985-ci illərdə Sumqayıtın sənaye mərkəzi kimi inkişafının strateji aspektləri açıqlanmış, şəhərin sənaye mərkəzi kimi gücləndirilməsi istiqamətində konseptual yanaşmalar ümumiləşdirilmiş, tövsiyələr və təkliflər hazırlanmışdır.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi – tədqiqat işində qoyulan problemlər üzrə müxtəlif tədqiqatçıların elmi əsərlərindən bəhrələnməmişdir, eyni zamanda müəllif fikirləri və yanaşmaları daha çox üstünlük təşkil edir. Müəllif Sumqayıt şəhərinin sənaye mərkəzi kimi inkişafının müəyyən dövr ərzində strateji aspektlərinin dərinliklə açılmasına nail olmuş, iqtisadi-tarixi aspektlər obyektiv olaraq qiymətləndirilmişdir. Şəhərin sosial-iqtisadi obyektlərinin inkişaf proseslərinin qanunauyğunluqları sistemləşdirilmişdir.

Açar sözləri: Sumqayıt şəhəri, sənaye mərkəzi, şəhər təsərrüfatı, sənaye potensialı, strateji aspektlər, sosial-iqtisadi inkişaf.

GİRİŞ

Keçmiş SSRİ dövründə Azərbaycana qarşı yürüdülmən periferiya siyasətinin nəticəsi olaraq, ittifaq üzrə Kimya sənayesi və Neft-Kimya Sənayesi Nazirlikləri çox vaxt və əsas ol-madan Sumqayıt sənaye mərkəzini, xüsusilə kimya kompleksini təcrübə-sınaq poliqonuna çə-virir, proseslər aprobeasiya edildikdən sonra həmin əsas istehsal sahələrini digər regionlarda ti-kib istifadəyə verirdilər. Belə bir vəziyyət Sumqayıtda olan kimya sənayesi müəssisələrində iqtisadi səmərəliliyin aşağı düşməsinə səbəb olurdu. Digər tərəfdən, ittifaq üzrə kimya və neftkimya strukturlarında erməni əsilli rəhbərlərin çoxluq təşkil etməsi, Sumqayıtda kimya in-frastrukturunun yaradılmasında öz mənfi təsirini göstərmişdir. Bu kimi hallara qarşı müqavi-mətlər olsa da, istər-istəməz zərərli istehsalatlar, əsasən xammal təyinatlı istehsalatlar, digərlə-ri ilə müqayisədə az gəlirli kimya qurğuları və müəssisələri Sumqayıtda planlaşdırılırdı, eko-loji problemlər nəzərə alınmırdı, istehsalın inkişafına vəsait yönəldilsə də, paralel olaraq şəhər təsərrüfatının və infrastrukturunun inkişafına az vəsait ayrılırdı, bürokratik əngəlliklər var idi. Bütün bunlar Sumqayıtda yerləşən sənaye sahələrinin müəssisələrində çoxlu sayda problemlər yaratmışdı, bir çox istehsalatlar isə zəhərli və zərərli idi, şəhərdə ekoloji problemləri artırırdı və bu proseslər 1970-ci illərdə Sumqayıtda daha da ağır xarakter almışdır. Həmin dövrdə Azərbaycanın, yaxud Sumqayıtın bir şəhər kimi maraqlarının qorunması, sosial-iqtisadi pro-seslərin tarazlaşdırılması üçün yerli təşəbbüslərin göstərilməsi, sənayenin strukturunun tək-milləşdirilməsi, şəhər təsərrüfatının inkişafının modelləşdirilməsi qeyri-mümkün idi. Bu döv-rün əsas kimya müəssisələrinin timsalında axtaran professor Ş.Səlimov və R.Aliyev yazırlar: “Lakin XX əsrin 70-ci illərində sət bir şəkildə Sovet rejimi tərəfindən mərkəzləşdirilmiş dövlətdə Azərbaycan Respublikasının maraqlarının təmin edilməsinə nail olmaq mümkün ol-murdu. Həddindən artıq şişirdilmiş planlaşdırmanın əsas səbəblərindən biri respublika rəhbər-liyində gücü və aydın məqsədi olan şəxsiyyətin olmaması idi. Sonralar Heydər Əliyev öz sə-mərəli, xalq üçün faydalı fəaliyyəti ilə bunu qətiyyətlə, aydın şəkildə sübut etdi” [13, s.30-31]. Ümumilikdə isə, iqtisadi rayonların inkişafı baxımından həmin dövrdə xüsusi yanaşmalar və strategiyalar mövcud deyildi. Sovet hakimiyyətinin ilk 49-50 illik fəaliyyəti dövründə respub-likanın digər iqtisadi rayonlarını nisbətən sürətlə inkişaf etdirmək üçün bir sıra təşəbbüslər göstəril-sə də, onlar əsaslı bir nəticə verməmişdir. 1969-cu ildə Azərbaycanda istehsal olunan sənaye məhsulunun 73 %-i onun ərazisinin 6,9 %-i və əhalisinin 29 %-ə qədərini özündə bir-ləşdirən Abşeron iqtisadi rayonunun (o cümlədən 70 %-ə qədər Bakı şəhərinin) payına düşür-dü. 1969-cu ildə respublikanın rəhbəri təyin edilən Ümummilli Liderimiz Heydər Əliyevin cə-sarətli və elmi əsaslara söykənən regional siyasəti, gördüyü böyük təşkilati-iqtisadi tədbirlər nəticəsində son bir əsrlik tarix ərzində ilk dəfə olaraq, həm bütövlükdə Azərbaycan xalq təsərrüfatında, həm də onun Abşerondan kənar iqtisadi rayonlarının təsərrüfatında sürətli və kompleks inkişaf prosesləri başlandı [3, s.22-23]. Sumqayıtın sənaye mərkəzi kimi inkişaf dövrünü vərəqləyəndə görünür ki, onun qaynar, yaradıcı inkişaf dövrü Heydər Əliyevin Azər-baycana rəhbərlik etdiyi birinci dövründə - 1969-1982-ci illərdə olub. Bu zaman hər il iki məktəb və bir körpələr evi tikilib istifadəyə verilirdi. Ümumi nəticəsi isə belə idi: 1969-1982-ci illərdə Sumqayıtda 2130 mln. kv.m. mənzil tikilmiş, 30 min ailə yeni mənzillə təmin olun-muşdu. Eyni zamanda 30,5 min şagird yeri olan 27 müasir ümumtəhsil məktəbi, 1500 yerlik mədəniyyət sarayı, 6 mədəniyyət evi, 6 kitabxana, 129 çarpayılıq xəstəxana kompleksi tikilib sumqayıtlıların istifadəsinə verilmişdir [14]. Məhz həmin dövrdə Sumqayıt nəinki respublika-da, eyni zamanda keçmiş SSRİ-də sosial-iqtisadi inkişaf nöqteyi-nəzərindən sürətlə inkişaf edən şəhərlər sırasında yer almışdı. Xüsusilə, 1970-1985-ci illərdə formalaşdırılmış şəhər tə-sərrüfatı və sənaye infrastrukturu Sumqayıtın güclü sənaye mərkəzi və inkişafda olan şəhər kimi tanınmasında strateji əhəmiyyət kəsb etmişdir.

Tədqiqatın əsas məzmunu

Ölkə Prezidentinin 2019-cu il 14 fevral tarixli Sərəncamına əsasən, Sumqayıt şəhərinin 70 illik yubileyinin geniş və təntənəli şəkildə keçirilməsi nəzərdə tutulmuş, bunlara dair dövlət başçısı tapşırıqlar vermişdir [12]. Bu baxımdan Sumqayıt şəhərinin sosial-iqtisadi inkişafı ilə bağlı proseslərin və mərhələlərin fundamental şəkildə araşdırılması, tədqiqatların aparılması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu sətirlərin müəllifi 1981-ci ildən başlayaraq, Sumqayıtda fəaliyyət göstərmiş, müxtəlif mühüm sahələrdə çalışmışdır və buna görə də Sumqayıtın güclü sənaye mərkəzi və strateji şəhər kimi inkişafı ilə bağlı proseslərin əksəriyyətinin mahiyyətini araşdırmaq, obyektiv reallıqları ümumiləşdirmək baxımından formalaşmış baxışların, eyni zamanda elmi-praktiki yanaşmaların ortaya qoyulmasını vacib hesab edirik. Belə ki, Sumqayıt şəhəri öz əzəmətinə görə azərbaycanlı övladların, SSRİ-nin bütün bölgələrindən buraya gəlmiş gənc oğlan və qızların qurub-yaratmaq həvəsinə, qollarının gücünə borclu olduğu kimi, sumqayıtlılar da onlar üçün açdığı geniş imkanlara görə, özləri üçün vətən, yurd, ocaq seçdikləri bu gözəl şəhərə borcludurlar. Dünya şəhərsalma tarixində Sumqayıtın bünövrəsinin qoyulması və inşası ona görə nadir hadisə sayılır ki, yüz illər ərzində görüləsi mümkün olmayan nəhəng işlər cəmi 30-35 ildə görülmüşdür. Bir anlığa ərazisi bizdən dəfələrlə böyük, əhalisi çox olan, daha zəngin sərvətlərə malik qonşu Şərq dövlətlərinə nəzər salaq. Təbii ki, onların heç birində müasir Sumqayıtın elmi və sənaye potensialı ilə müqayisə oluna biləcək güclü sənaye mərkəzləri yoxdur. Sumqayıt müasir sənaye mərkəzi olmaqla yanaşı, böyük elmi mərkəzdir. Sumqayıt sənayesinin uğurları elmi-tədqiqat institutları alimlərinin yaxından köməyi və iştirakı sahəsində əldə olunmuşdur. Şəhərdə fəaliyyət göstərən 4 elmi-tədqiqat mərkəzində yüzlərlə alim çalışır. Onların əməyi ilə nəinki respublikamızda, həmçinin o vaxtkı İttifaqın bir çox bölgələrində nəhəng işlər görülmüşdür. Sumqayıtın inkişaf tarixində 1960-cı illərin sonu – 1980-ci illər xüsusi yer tutur. Məhz o dövrdə Sumqayıt daha da genişləndirilmiş, onun elm və sənaye potensialı dəfələrlə artmış, yerli mikrorayonlar, mədəni-məişət və istehsal obyektləri tikilib istifadəyə verilmişdir. Bu güclü inkişafın səbəblərini araşdıranda o vaxtlar respublikamıza rəhbərlik etmiş Heydər Əliyevin əməyi yüksək qiymətləndirilməlidir. O illər respublikamızın bütün bölgələrində, şəhərlərində, rayon mərkəzlərində, kəndlərdə aparılmış quruculuq işlərinin əhatə dairəsi və sürəti bir daha onu sübut edir ki, müdrik rəhbər bütün həyatım Azərbaycan xalqının rifahına həsr etmişdir. Həmin illərdə respublika partiya təşkilatına rəhbərlik edən Heydər Əliyevin təşəbbüsü və yaxından köməyi ilə Bakıda, eləcə də Sumqayıtda nəhəng sənaye müəssisələri, yaşayış evləri, mədəni-məişət obyektləri inşa olunmuşdur. O vaxta qədər Sumqayıt metallurgiya və kimya sənayesinin uğurları ilə şöhrətlənirdisə, Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə şəhərdə iri yüngül sənaye müəssisələri də tikilməyə başlanmışdı. “Xovlu İplik” və “Üst Trikotaj” fabriklərinin işə düşməsi nəinki Sumqayıtın həyatında, eləcə də respublikamızın yüngül sənayesində sıçrayışa səbəb olmuşdu. Minlərlə sumqayıtlı qız-gəlin üçün yeni iş yerləri açılmışdı. Həmin müəssisələr çoxəsrlik tarixi olan Azərbaycan toxuculuq ənənələrini yüksək səviyyəyə qaldırmışdı. Məhz həmin müəssisələrin istifadəyə verilməsi respublikada toxuculuq sənayesinin xammalla genbol təmin olunmasına şərait yaratmışdı [1,s.476-479].

Sumqayıtın əsas sənaye potensialı kimya və neft kimya, həmçinin metallurgiya istehsalatları hesabına formalaşmışdır. Bu baxımdan, kimya və neftkimya müəssisələrinin Sumqayıt-

dakı taleyi və idarəetmə prinsipləri, bu şəhərdə yerləşən metallurgiya müəssisələri üçün də xarakterik idi. Belə ki, sovetlər dövründə SSRİ Qara Metallurgiya və Ukrayna qara metallurgiya nazirlikləri mövcud idi. Sumqayıt Boru-prokat zavodunda istehsal olunan məhsulların bölgüsü mərkəzdə planlaşdırılırdı. İstehsalın strukturu, modernizasiya edilməsi, əsaslı vəsait qoyuluşu məsələləri, əsaslı tikinti üzrə planlaşdırmalar və zavodun əsas fondlarının, istehsal gücünün inkişafına maliyyə resursları, o cümlədən bu iri sənaye müəssisəsində əsaslı kapital qoyuluşu ilə bağlı Sumqayıt şəhərinə ayrılacağı maliyyə vəsaitləri - yəni şəhər infrastrukturunun inkişafına yönəldilməsi olan vəsaitlər Moskvada baxılırdı və həll olunurdu. Bu dövrdə istehsal olunan boruların 20 % kənara, Tümen vilayətinə, Orta Asiya respublikalarına və Ukraynaya göndərilirdi. Keçmiş SSRİ-də il ərzində 20 milyon tona qədər polad borular istehsal olunurdu, onlardan 40 %-i tikişsiz borular və 60 %-i tikişli, yəni qaynaq üsulu ilə alınan borulardan ibarət idi. Deməli istehsal olunan 8 milyon ton tikişsiz boruların, başqa sözlə 600 min tonu, yaxud 8 %-i Sumqayıt Boru-Prokat zavodunda istehsal olunurdu və istehsalın strukturunda 65 %-i neftçəşidli yivli borulardan ibarət idi. Diametri 146 mm olan qoruyucu boruların 25 %-i və qazma boruların ümumi həcmnin 33 %-i bu zavodun payına düşürdü.

Qeyd edək ki, 1960-1970-ci illərdə Azərbaycanda sosial-iqtisadi inkişafın ümumi ab-havası, inkişaf tempi Sumqayıta da təsirsiz ötürməmişdi. Məlumdur ki, həmin dövrdə Sumqayıt əsasən mərkəzdən - ittifaq hökuməti və nazirlikləri tərəfindən idarə olunurdu. Sumqayıt üzərində ən güclü təsir SSRİ kimya və neftkimya nazirliklərinə, həmçinin metallurgiya sahəsini idarə edən mərkəzi orqanlara məxsus edir. Sumqayıtda yerləşən müəssisələrin ittifaq əhəmiyyətli və ittifaq tabeliyində olmasından tam mənada istifadə edərək, özlərinin yanaşmalarını ortaya qoyurdular. Uzun illər ictimaiyyətdə belə bir fikir var idi ki, o dövrlərdə Sumqayıta əsasən ikinci əl avadanlıqlar, yaxud nisbətən ekoloji cəhətdən təhlükəli olan texnologiyalar, qurğular göndərilirdi. Müəssisələrin tikilməsində və genişləndirilməsində isə bu amillər daha çox üstünlük təşkil edirdi. Əlbəttə, bütün bunlar daha dərin araşdırmalar tələb edir, ancaq sonrakı dövrlərdə Sumqayıtda ekoloji problemlərin kəskinləşməsi, qara qüvvələrin Sumqayıtın yaşayış üçün yararsız olması barəsində əsassız iddialarının formalaşmasına ciddi rəvac vermişdir və təəssüf ki, bu problemlər müstəqillik dövründə də Sumqayıtın imicinə uzun müddət təsir göstərmişdir. Amma, obyektiv yanaşma və həqiqət bundan ibarətdir ki, 1970-ci illərin əvvəllərindən başlayaraq, respublikanın hər yerində yeni ab-hava, şərait yaranmışdı və bunlar tezliklə öz müsbət nəticələrini göstərdi. Bu dövrə qədər Sumqayıtda sənaye potensialının intensiv şəkildə formalaşdırılması və istifadə edilməsi problemləri kifayət qədər toplanmışdı və həmin problemlərin həlli üçün daha cəsarətli addımların atılması və tədbirlərin görülməsi lazım gəlirdi. Şübhəsiz, bu məsələlərdə Azərbaycan rəhbərliyinin rolu strateji əhəmiyyət daşıyırdı və belə bir iddianın reallaşdırılması Heydər Əliyevin Azərbaycan Respublikasına rəhbərliyinin ilk illərindəcə prioritetlik təşkil etmişdir. Artıq 1970-ci illərin əvvəllərində Sumqayıt şəhərinin sənaye potensialının genişləndirilməsi, ondan maksimum səmərəli istifadə olunması məsələləri aktuallığı ilə diqqət çəkmişdir. Belə ki, ümumilikdə Azərbaycanda həmin dövrdə iqtisadiyyatın bütün sahələrində köklü dəyişikliklər başlamışdır. Heydər Əliyev şəhərin abadlaşdırılması, yaşıllaşdırılması sahəsində görülmə işlərlə bərabər, daha çox işlərin həyata keçirilməsinin vacibliyini qabardaraq belə demişdir: “Biz Sumqayıta, onun gözəlliyinə, əzəmətinə, planlı tikilməsinə və yaşıllığına ürəkdən heyranıq. Lakin siz Sumqayıtı daha yaxşı,

daha gözəl bir şəhərə çevirə bilərsiniz və çevirməlisiniz” [4]. Həmin dövrdə, Azərbaycan sürətlə digər ittifaq respublikaları ilə müqayisədə geridə qaldığı fərqi azaltmaqda idi. Respublikanın hər yerində quruculuq və inkişaf xarakterli mühit formalaşdırılmış, tədbirlər ardıcıl şəkildə həyata keçirilməklə, həmin dövrün tələblərinə, meyarlarına və prinsiplərinə uyğunluq baxımından, Azərbaycanın şəhər və rayonları, müəssisə və kəndləri yeni ruh yüksəkliyi ilə çalışırdılar. Bütün bu proseslərin təşəbbüskarı, yaradıcısı və ilhamvericisi o dövrdə respublikaya rəhbərlik etmiş Ulu Öndər Heydər Əliyev idi.

1970-1980-ci illərdə Sumqayıt əsasən kimyaçılar şəhəri kimi daha geniş şəkildə inkişaf etməyə başlamışdır. Bir neçə misalla bu fikri daha da ciddi arqumentlərlə əsaslandırmaq istədik. Keçmiş SSRİ-nin tərkibində planlı şəkildə bir-birinin ardınca tikilmiş və bütövlükdə böyük bir super dövlətin inzibati-təsərrüfat mexanizminə qoşulmuş zavodlar və onların fəaliyyəti nəticəsində yaranmış geniş kimya və neftkimya komplekslərində biri olan və Sumqayıtda yerləşən “EP-300” qurğusunun tikilməsi və ərsəyə gəlməsi prosesləri həmin dövrə təsadüf edir. Tarixi obyektivliyi qorumaq nəminə qeyd etmək lazımdır ki, “EP-300” kimi unikal bir qurğunun “Sintetik kauçuk” zavodunun ərazisində və bazasında planlaşdırılması və çox çətinliklərlə olsa da, tikilib istifadəyə verilməsi, bilavasitə Ulu Öndər Heydər Əliyevin gərgin əməyi, ardıcıl siyasəti və daimi qayğısı nəticəsində mümkün olmuşdur. Belə ki, hələ 1970-ci illərin ortalarında Heydər Əliyev “Sintetik kauçuk” zavoduna gələrək, hazırkı “EP-300” qurğusunun tikildiyi ərazini addım-addım gəzərək, gələcək nəhəng qurğunun tikinti planları və layihələri ilə bağlı olaraq, elə yerindəcə səlahiyyətli adamlara lazımı tapşırıqlar verdi [6]. Sonralar SSRİ Neftkimya Sənayesi Nazirliyi həmin unikal qurğunun “Sintetik kauçuk” zavodunun ərazisində tikilməsini əngəlləyən zaman, məhz Heydər Əliyev Moskvadan çoxsaylı səlahiyyətli nümayəndələri Azərbaycana dəvət edərək, Sumqayıta gətirmiş və həmin unikal obyektin “Sintetik kauçuk” zavodunun ərazisində layihələşdirilməsinin və tikintisinin mümkünliyünü sübuta yetirmişdir. Beləliklə, 1970-ci illərin sonlarında bu nəhəng qurğunun layihələşdirilməsi başa çatdırıldı və 1980-ci illərin əvvəllərində isə tikintisinin təməli qoyuldu. Sonrakı dövrlərdə çoxsaylı çətinliklərə, maneələrə, xüsusilə də, SSRİ kimi böyük dövlətin dağılmasına səbəb olan yenidənqurma proseslərinin gətirdiyi problemlərə baxmayaraq, “EP-300” qurğusunun tikintisi başa çatdırıldı [2]. Bu qurğunun istifadəyə verilməsi ilə Sumqayıtın sənaye potensialı əhəmiyyətli səviyyədə artdı və bu vaxta kimi şəhərin sənaye mərkəzi kimi güclənməsində strateji rol həmin qurğunun hesabına mümkün olmuşdu. “EP-300” qurğusunun istifadəyə verilməsi nəticəsində bir çox səmərəsiz qurğular və istehsalatlar istismardan çıxarıldı və istehsalın strukturu xeyli genişləndirildi. Bu qurğunun istifadəyə verilməsi “Sintetik kauçuk” və “Üzvi sintez” zavodlarının inkişafının yeni mərhələyə keçməsinə və daha məhsuldar kimya və neftkimya məhsullarının istehsalına imkan vermişdir. Qurğu həm də multiplikativ təsirə malik olmuşdu, xammal təyinatlı çoxlu sayda məhsulların alınması Sumqayıtda və respublikanın digər rayonlarında emal müəssisələri şəbəkəsinin yaradılmasında baza rolunu oynamışdır.

Obyektivlik nəminə qeyd etmək lazımdır ki, Sumqayıtın sənaye mərkəzi kimi formalaşmasında və sürətlə inkişaf etməsində SSRİ kimi nəhəng bir dövlətin resurslarından öz doğma xalqının rifahı, gələcəyi nəminə məharətlə istifadə edən Ümummilli Liderimiz Heydər Əliyevin tarixi xidmətləri olmuşdur. Belə ki, Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında və onun tarixi

səyləri nəticəsində Sumqayıtın sənaye mərkəzi kimi güclənməsi, o dövr üçün müasir texnologiyaların və texniki yeniliklərin buraya gətirilməsi, sənaye müəssisələrinin iş şəraitlərinin yaxşılaşdırılması onların sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi yaşayış-mənzil fondunun sürətlə artırılması infrastruktur təhsil səhiyyə idman və mədəniyyət obyektlərinin tikintisinin sürətləndirilməsi həyata keçirilmişdir. Xüsusilə, ağır sənaye sahələrində misli görünməmiş nəticələr əldə edilmişdir. Məsələn, 1970-1980-ci illərdə mineral gübrələrin, plastik kütlələrin, sintetik qətranın, kauçuk və sulfanolun, sulfat turşusunun istehsalı, məişət kimyası mallarının həcmi 2 dəfədən çox artmış, butadien, lateks, qliserin, benzol, izobutilen, poliizobutilen, propilenqlikol, poliefir və epoksid qətranları, polietilen örtüklər, o dövr üçün müasir texnologiyalar əsasında digər istehsalatlar istismara verilmişdir. Həmin dövr ərzində bir sıra digər sənaye sahələrinin - metallurgiya və cihazqayırma müəssisələrinin sürətli inkişafı təmin edilmişdir. Bu dövrdə və ondan sonrakı illərdə Azərbaycanın kimya və neftkimya kompleksinin hazırda ən iri və məhsuldar qurğuları olan “EP-300” və “Polimir-120” qurğularının Sumqayıt sənaye mərkəzində planlaşdırılması, tikilməsi və maliyyələşdirilməsi üçün tarixi işlər görülmüşdür [5]. 1970-ci ildə Ümummilli Liderimiz Heydər Əliyevin bilavasitə təşəbbüsü ilə “Superfosfat” zavodunun inkişafı üçün xüsusi proqram işlənib hazırlanmış və ardıcıl olaraq həyata keçirilmişdir. Qısa müddət ərzində iki yeni sulfat turşusu istehsalatı tikilib istifadəyə verilərək, bu məhsulun illik istehsal həcmi 690 min tona, gübrə istehsalının illik istehsal həcmi isə 720 min tondan 1,2 min tona çatdırılmışdır [s.76, 10]. Həmin dövrdə “Azərbaycan Boru-Prokat” zavodu respublikanın ən böyük zavodlarından biri, qeyri-neft təmayüllü zavodlar içərisində isə birincisi idi. Bu zavodun Sumqayıtın sosial-iqtisadi inkişafında və şəhərin sənaye mərkəzi kimi güclənməsində rolu əhəmiyyətli dərəcədə yüksək olmuşdur. Sumqayıt şəhərinin 64 min əhalisinin bilavasitə dolanışığı məhz bu zavodla bağlı idi. Şəhərdə zavodun C.Cabbarlı adına mədəniyyət evi, 4 fəhlə yataqxanası və çoxsaylı uşaq baxçaları, pioner düşərgəsi, idman zalları, müalicə-profilaktika sanatoriyası fəaliyyət göstərirdi. Zavodun istehsal etdiyi borular sosialist sisteminin bütün ölkələrinə, həmçinin Pakistan, Əfqanıstan, Çin Xalq Respublikası, qonşu İran və Türkiyəyə, eyni zamanda ərəb ölkələrinə ixrac olunurdu. Sumqayıt XX əsrin 70-ci illərin əvvəlində artıq şəhər və sənaye infrastrukturunun formalaşdırılmış ittifaq əhəmiyyətli sənaye mərkəzi idi. Lakin, həmin dövrdə bu potensialdan daha məhsuldar və səmərəli istifadə olunması məsələlərinə sistemli və kompleks yanaşmalar tam təmin olunmamışdı.

Sumqayıtın sosial-iqtisadi inkişafının sürətləndirilməsi və balanslaşdırılması məqsədilə təkcə kimya və metallurgiya sənaye sahələri inkişaf etdirilmirdi, həm də 1970-ci illərdə Sumqayıtda inşaat işləri kompleks şəkildə aparılırdı. Buna görə də yaşayış binaları istifadəyə verildikcə, ətrafda abadlıq, yaşıllaşdırma işləri görülmüş, müxtəlif xidmət növləri üçün binalar tikilmişdi. Şəhər tikilərkən ayrı-ayrılıqda piyadalar və nəqliyyat vasitələri üçün münasib yollar salınmışdır. Şəhərdə mədəni-məişət obyektlərinin mümkün qədər yaşayış binalarına yaxın yerləşdirilməsinə diqqət yetirilirdi. Bu məsələ isti iqlimi olan şəhərlər üçün xüsusilə əhəmiyyətli idi. 1970-ci illərin birinci yarısında şəhərdə inşaat-tikinti işlərinə 48 mln. rubl ayrılmışdı. Bu dövrdə 1000-ə yaxın yeni bina, yəni 357 min m² sahəsi olan yaşayış evləri tikilib şəhər zəhmətkeşlərinin istifadəsinə veriləcəyi planlaşdırılmışdı. Həmin dövrdə şəhərdə 170 min adam yaşayırdı. Şəhər həm eninə, həm də uzununa genişlənirdi. Yeni mikrorayonlar böyük sürətlə tikilirdi. Onların inşasına illər yox, aylar bəs edirdi [15]. Belə bir şəraitdə -

1970-1985-ci illərdə Sumqayıt dinamik və hərtərəfli bir inkişaf edən güclü sənaye şəhərinə çevrilməklə, Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafına əhəmiyyətli tövhiələr vermişdir. Həmin dövrdə respublikanın sənaye potensialının formalaşmasında və inkişafında Sumqayıt önəmli yeri tutmuşdur və neftlə bağlı olmayan sənaye müəssisələrinin əsas potensialı məhz Sumqayıtda cəmlənmişdi. Sumqayıtda kimya və metallurgiya müəssisələri ilə yanaşı, eyni zamanda digər profil sənaye müəssisələri, o cümlədən, kompressorlar zavodu istismara verilmiş və bir neçə iri toxuculuq müəssisələri tikilmişdir [7]. Toxuculuq müəssisələrinin kompleks şəkildə istifadəyə verilməsi Sumqayıtda artan əhalinin işlə təminatı, ilk növbədə, qadınlar üçün layiqli iş yerlərinin yaradılması baxımından xeyli səmərəli olmuşdu. Sumqayıtda həmin dövrdə yüksək bilik və bacarığa malik kadrlar, mütəxəssislər yetişməsi üçün əlverişli şərait yaranmışdı, elmi-tədqiqatların aparılması prosesləri genişlənmişdi və s.

Azərbaycan Kommunist Partiyasının Mərkəzi Komitəsinin 1976-cı ilin oktyabrında keçirilən plenumu respublika sənayesinin ayrı-ayrı sahələrinin inkişafı məsələlərinə həsr olunmuşdu. Heydər Əliyev plenumdakı çıxışında bildirdi ki, Azərbaycan sənayesində əsas problemlərdən biri neft emalı, neft-kimya və kimya sənayesinin yenidən qurulmasıdır. Heydər Əliyev qeyd etdi ki, qarşıda qoyulmuş məqsədlərə çatmaq üçün karbohidrogen ehtiyatlarını səmərəli emal etmək, istehsal olunmuş məhsul vahidinə enerji sərfini azaltmaq, məhsulun keyfiyyətini yüksəltmək, respublikada tələb olunan malların istehsalını artırmaq, Bakı və Sumqayıt şəhərlərinin ekoloji şəraitini yaxşılaşdırmaq məqsədilə regionda ətraf mühitin çirklənməsini maksimum azaltmaq, yeni yaşayış evləri tikmək, böyük sosial proqram və s. həyata keçirmək lazımdır. Əsaslı yenidənqurma layihəsində, ilk növbədə, zavodlarda müasir texnoloji xətlərin salınması, ekoloji problemlərin həllinə, o cümlədən, hava və su hövzələrinin qorunmasına kompleks yanaşmaq nəzərdə tutulurdu. Əgər kompleks atmosferin təmizliyi müasir texnologiyaların tətbiqi və işləyən qurğuların hermetikliyindən asılı idisə, Xəzərin su hövzəsinin qorunması isə neft emalı zavodlarının çirkab sularının təmizlənməsi məqsədilə bioloji təmizləmə qurğularının tikilməsindən asılı idi və bunu zaman özü çox vacib bir tələb kimi qarşıya qoyurdu [8, s.45-48]. Ümummilli Lider Sumqayıtın inkişafı üçün çox şey göstərirdi və Sumqayıtı çox sevirdi, o Sumqayıtın əfsanəvi inkişafını dastan adlandırmışdır. Bununla bağlı Heydər Əliyev demişdir: “Doğrudan da, xalqın böyük məhəbbətlə Xəzərsahili-Komsomolsk adlandırdığı gözəl Sumqayıt şəhəri yaşlı adamları ilə birlikdə onu qurub-yaradan minlərlə oğlan və qızın əsl rəşadət, vətənpərvərlik və beynəlmiləçilik dastanıdır” [4]. Heydər Əliyev daha sonra demişdir: “Fəhlə, mühəndis və texniklərin, alim və layihəçilərin fədakar əməyi ilə Sumqayıtda ən mütərəqqi, ən perspektivli ağır sənaye müəssisələri yaradılmışdır və bunlar elmi-texniki tərəqqini daha da genişləndirmək üçün yaxşı bünövrədir. Sumqayıtın yaranması Azərbaycan iqtisadiyyatında yeni sənaye sahələrinin - qara və əlvan metallurgiyanın, kimya sənayesinin və b. sənaye sahələrinin yaranıb inkişaf etməsi demək idi” [4].

Qeyd edək ki, həmin dövrdə Sumqayıtda neft-kimya və kimya kompleksində geniş miqyaslı yenidənqurma tədbirlərinin aparılması, onun Azərbaycan iqtisadiyyatında aparıcı yer tutmasına şərait yaratdı. 1980-ci illərin əvvəllərində kompleksdə respublikanın bütün sənaye potensialının 20 faizi cəmlənmişdi, sənayedə çalışanların səkkizdə biri burada işləyirdi. Respublikanın sənaye istehsalının ümumi həcmində kompleksin xüsusi çəkisi 17 faiz təşkil edirdi. Neft-kimya kompleksi özündə geniş çeşidli neft-kimya məhsulları, kauçuk, lateks, plastik küt-

lə, qətran, xlor-üzvi birləşmələr, yuyucu və təmizləyici vasitələr, yod, brom istehsal edən 32 müəssisəni birləşdirmişdi. İstehsal olunan məhsulun ümumi həcmi demək olar ki, 2 milyard manat dəyərində idi, bu, həmin dövrdə 2,8 milyard dollara bərabər idi. Lakin 1980-ci illərin axırlarında Moskva tərəfindən neft emalı və neft-kimya sənayesinə kapital qoyuluşu, demək olar ki, dayandırıldı. SSRİ-nin dağılması, köhnə iqtisadi əlaqələrin qırılması, müstəqillik elan ediləndən sonra respublikamızın iqtisadi blokadası respublikamızın neft-kimya və kimya sənayesinin inkişafına mənfi təsir göstərdi; istehsal müəssisələrinin bir hissəsi dayandırıldı, digərləri isə az məhsuldarlıqla işləyirdi. Bundan əlavə, 1970-1985-ci illərdə Sumqayıtın beynəlxalq səviyyədə nüfuzu və imicinin artması üçün xeyli işlər görülmüşdü. Şəhərin məhsulları dünyanın çoxlu sayda ölkələrinə ixrac olunurdu. Məsələn, əgər 1960-cı illərin əvvəllərində Sumqayıtdan cəmi 4 xarici ölkəyə məhsul ixrac olunurdusa, bu göstərici 1980-ci illərin əvvəllərinə artıq 25-ə qədər yüksəlmişdi. Həmin dövrdə Sumqayıtda istehsal olunan sənaye məhsulları keçmiş SSRİ-nin şəhərləri ilə yanaşı, ABŞ, Almaniya, İtaliya, Kanada, Hindistan, Çin və s. ölkələrə ixrac olunurdu. Sumqayıtın 42 ildir ki, səmərəli dostluq və əməkdaşlıq etdiyi şəhərlərdən biri olan Lüdviqshafenlə (Almaniya) əlaqəsi də həmin dövrə təsadüf edir. Belə ki, 1977-ci ildə bu iki şəhər arasında əlaqələr rəsmiləşdirilmiş və bu günə kimi davam etməkdədir. 1980-ci illərin sonlarına doğru Sumqayıtın sənaye müəssisələri istehsal güclərini artırmış və bu dövrdə respublikanın sənaye istehsalında şəhərin sənaye müəssisələrinin payı 10-12 %-dək yüksəlmişdir. Lakin SSRİ-nin süqutu bütün ittifaq ərazisində yerləşən müəssisələrin, o cümlədən, Sumqayıtın kimya, metallurgiya və digər sənaye müəssisələrinin əksəriyyətinin fəaliyyətinin iflic vəziyyətə düşməsi ilə nəticələndi [11, s.15].

1970-1985-ci illərdə Sumqayıt özünün sosial-iqtisadi baxımından ən səmərəli və məhsuldar dövrlərindən birini yaşamışdır. Şəhər təsərrüfatı sürətlə inkişaf etmiş, sənaye potensialı güclənmiş və şəhərdə sosial-mədəni obyektlərin sayı artmışdır. Müasir və geniş imkanlara malik mədəniyyət sarayı tikilmişdir. Şəhərdə ilk ali-texniki təhsil müəssisəsi üçün bina inşa olunmuşdur. Sumqayıtda kimyaçılar üçün mədəniyyət sarayının və ali-texniki təhsil müəssisəsi üçün binaların tikilməsinə icazələrin alınması, maliyyələşdirilməsi və tikintisi ilə bağlı prosesləri özünün avtobioqrafik memuarında görkəmli dövlət xadimi və Sumqayıta rəhbərlik etmiş Kamran Hüseynov belə yazır: “Həmin il getdim məktubla Kimya Sənayesi Naziri Konstantovun yanına. Səfirlikdən zəng vurub dedim: “Aleksy Arkadiyeviç, Sizin yanınıza gəlmək istəyirəm”. O, məni mehribancasına qarşıladı. Dedim ona: “Siz Özbəkistanda işlərkən Çirçikdə kimya zavodu üçün tikdirdiyiniz mədəniyyət evində mən məruzə etmişəm. Çox gözəl saraydı”. Gördüm xoşu gəlir. Sonra dedim: “Yerevanda SK zavoduna klub tikilməsinə də kömək etmişiniz. Lakin Sumqayıtda kimyaçılar üçün mədəniyyət sarayı yoxdur. İnşaat işinə baxan müavini yanına çağırıd. Dedi ki, neçə ildi bizdən xahiş edirlər. Biz Sumqayıtdakı kimyaçıların mədəniyyət sarayının tikilməsinə kömək etməliyik. Bir qədər mübahisədən sonra icazə verdilər. Eyni zamanda inşaatına başlamasına 500 min manat vəsait ayırdılar. Oradan çıxan kimi Bakıya, lazım olan təşkilatlara tapşırıq verdim ki, tez layihə hazırlayıb işə başlasınlar: özü də madam ki, Nazirliyin hesabına tikiləcək. Opera və Balet teatrı boyda olmalıdır. Sumqayıt şəhər PK birinci katibi Bağirov, İcra Komitəsi başçısı mərhum Hacıyevə məktub yazdım. Nazirin icazəsini də əlavə etdim. Sumqayıtda nəzərdə tutulan obyekt vaxtında tikildi. Taleyin hökmünə bax ki, ondan qabaq Sumqayıtda tikilmiş mədəniyyət evlərinin də hamısı

mənim vaxtında tikilmişdi. Eyni zamanda, zavodun hesabına tikilən ali məktəb binasının maliyyə məsələsi də həll olundu. İnstitut vaxtında tikildi. İndi Sumqayıtın özünün ali texniki tədris institutu var” [9, s.245-246].

1970-1985-ci illərdə Sumqayıtın sosial-iqtisadi inkişafı ilə bağlı proseslərinin tədqiqindən çıxış etsək, bu qənaətə gəlmək olar ki, həmin dövr şəhərin inkişafının sürətləndirilməsi onun güclü sənaye mərkəzi və müvafiq tələb olunan səviyyədə infraquraktura malik şəhər kimi formalaşmasında strateji əhəmiyyət daşımışdır.

Y E K U N

Beləliklə, 1970-1985-ci illərdə Sumqayıtın sənaye mərkəzi kimi daha da güclənməsi və burada inkişaf proseslərinin sürətlənməsi ilə bağlı prosesləri şərtləndirən amilləri, obyektiv əsasları bu cür ümumiləşdirməyi məqsəduyğun saymışıq:

1) İlk növbədə, artıq 1970-ci illərin əvvəllərində Sumqayıtda sosial-iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsi üçün əsaslı zəmin formalaşdırılmış, şəhər və sənaye infraqurakturunun yaradılmasının ilkin fazaları başa çatdırılmışdır.

2) Həmin dövrdə Sumqayıtda sənaye və elmi-texniki potensial, güclü işçi qüvvəsi potensialı formalaşdırılmışdı, yerli ixtisaslı kadrların artımına ciddi önəm verilirdi.

3) Şəhərdə sənaye obyektlərinin yeni şəbəkəsinin yaradılması üçün tələb olunan şərtlərin yerinə yetirilməsinə imkan yaranmışdı.

4) Sumqayıt tipik və dinamik inkişaf edən sovet şəhəri, sovet sənaye şəhəri, gənclər şəhəri, kimyaçılar və metallurqlar şəhəri kimi dillər əzbəri idi, şəhərdə həyat qaynayırdı, bir-birinin ardınca sosial obyektlər, məktəblər, xəstəxanalar, baxçalar, kitabxanalar, mədəniyyət və xidmət obyektləri istifadəyə verilirdi.

5) Şəhərin siması dəyişmiş, küçələri abadlaşdırılmış, yaşıllaşdırılmış və şəhər parkının genişləndirilməsi üçün xeyli əmək sərf olunmuşdu.

6) Dünyanın müxtəlif ölkələrindən, o cümlədən inkişaf etmiş ölkələrdən çoxlu sayda nümayəndə heyətləri, gənclər Sumqayıta səfərlər edirdilər, dünyaca məşhur şəxslər Sumqayıt haqqında xoş sözlər və obyektiv fikirlər bildirmişdilər.

7) Sumqayıtın inkişafında və sosial-iqtisadi tərəqqisində sistemli yanaşma və uzunmüddətli dövrü əhatə edən strategiya reallaşdırıldı və bu strategiyanın əsasında Sumqayıtın güclü şəhər və sənaye potensialını yaratmaqla, gələcəkdə Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafında onun rolundan səmərəli istifadə edilməsi dayanırdı.

8) Sumqayıt, eyni zamanda ziyalılar və güclü kadrlar yetişdirməkdə əhəmiyyətli bir funksiyanı yerinə yetirirdi, təsadüfi deyildir ki, Sumqayıtda əmək fəaliyyətinə başlamış, püxtələşmiş, təcrübə toplamış çoxlu sayda kadrlar ölkəmizdə önəmli vəzifələrə irəli çəkilmiş və Azərbaycanın tərəqqisində, sosial-iqtisadi inkişafında səmərəli xidmətlər göstərmişlər.

9) Sumqayıtda sağlam həyat tərzi, ailə modeli, insanlıq obrazı, iradə, dəyanət, intellekt kimi amillər bir-birini tamamlayaraq, insanların daha nümunəvi və dinamik həyat tərzi sürmələrinə, sağlam ruhlu cəmiyyət formalaşdırmasına imkan vermişdir.

10) Sumqayıtda çoxlu sayda insanlar sülh, əmin-amanlıq, dostluq şəraitində yaşamaq ənənəsi formalaşdırılmışdır, burada dinindən və əqidəsindən asılı olmayaraq, insanlar bir-bir-

lərinə xoş niyyətlər mühitində və şəraitində yaşamışlar, bu ənənə hazırda da davam etməkdədir;

11) Həmin dövrdə formalaşdırılmış sənaye potensialı və şəhər təsərrüfatı infrastrukturunu müasir dövrdə Sumqayıtın regionda və dünyada güclü potensiala malik və inkişaf etməkdə olan şəhər səviyyəsinə çatmasında strateji əhəmiyyət kəsb edir və s.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Aliyev H.A. Sumqayıt şəhərinin tarixi. Bakı, “Elm və təhsil” nəşriyyatı, 2011, 544 s.
2. Babayev Ə.İ., Əliyev Ş.T. Neft-kimya sənayemizin bayraqları: dünənə, bu günü və sabahı - tarixə nəzər (Sintezkauçuk zavodu - 50). “İqtisadiyyat” həftəlik qəzeti, №32 (188), 9-15 avqust, Bakı, 2002.
3. Əli Nuriyev. Regional siyasət və idarəetmənin əsasları (birinci nəşr). Bakı – “Elm”, 2007, 427 s.
4. Əliyev H.Ə. Gənclik şəhərinin 25-illiyi. Şəhər Partiya Komitəsinin və şəhər Zəhmətkeş Deputatları Sovetinin təntənəli yığıncağında nitq. 27 noyabr 1974-cü il // “Kommunist” qəz., 1974, 28 noyabr, 1-2.
5. Əliyev Ş.T. “Sumqayıt sənaye mərkəzi kimi ciddi problemlər və perspektivlər üz-üzədir / “168 saat” qəzeti, 16 may 2019-cu il, S.6
6. Əliyev Ş.T. Azərbaycanın kimya və neft-kimya kompleksinin qiymətləndirilməsi və yenidənqurulması istiqamətləri. Bakı, “Elm və təhsil”, 2012. -156 s.
7. Əliyev Ş.T. Sumqayıt sənaye mərkəzi: mövcud potensialdan istifadə, modernləşdirmə və müasirləşdirmə prioritetləri. Bakı: “Elm və təhsil”, 2012, 196 s.
8. Heydər Əliyev və Azərbaycanın kimya sənayesi. Bakı – “Azərbaycan” nəşriyyatı, 2003, 144 s.
9. Hüseynov K.Ə. Quruculuğa həsr olunmuş ömür. (Avtobiografik memuar). Azərbaycan Milli Ensiklopediyası Nəşriyyatı, Bakı, 2001 - 384 s.
10. İsmayılov E.V. Müəssisənin istehsal sahələrinin yenidən qurulması, məhsul istehsalının artırılması yolları / “Sumqayıt şəhərinin sosial-iqtisadi inkişafı: mövcud problemlər və perspektivlər” konfransın materialları. Sumqayıt Şəhər İcra Hakimiyyəti, 2008, 130 s.
11. Sumqayıt 60 il – sosial-iqtisadi tərəqqi, inkişaf və nailiyyətlər konfransı. Sumqayıt Şəhər İcra Hakimiyyəti, 2009, 196 s.
12. Sumqayıt şəhərinin 70 illik yubileyinin qeyd edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı. Bakı şəhəri, 14 fevral 2019-cu il.
13. Şirxan Səlimov, Ramal Aliyev Sumqayıt şəhər kimya sənayesinin yaranması və inkişaf tarixi. Monoqrafiya. Sumqayıt SDU-nu nəşriyyatı, 2016 - 154 s.
14. Ализаде М. Молодежь Азербайджана активный строитель коммунизма. Баку, 1960, 3.
15. Муршудли Г. Город юности на Каспии // жур. «Архитектор», 1974, №11, С. 25-28.

*Алиев Шафа Тифлис оглы,
доктор экономических наук, профессор,
Сумгайытский Государственный Университет,
Адрес: 43-й квартал, Сумгаит, Азербайджан, AZ 5008,
E-mail: shafaaliyev@gmail.com
© Алиев Ш.Т., 2019*

СТРАТЕГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ СУМГАЙЫТА В КАЧЕСТВЕ ИНДУСТРИАЛЬНОГО ЦЕНТРА (1970-1985 ГОДЫ)

Р Е З Ю М Е

Цель исследования – рассмотрение стратегических аспектов развития Сумгайыта в качестве индустриального центра в 1970-1985 годах. С этой целью анализированы и исследованы процессы развития становления Сумгайыта в качестве промышленного центра в том периоде. Исследовано влияние системы планирования и административного управления бывшего СССР на социально-экономическое развитие Сумгайыта. Рассмотрены и оценены исторические заслуги Гейдара Алиева в ускорении социально-экономического развития и расширении промышленного потенциала города Сумгайыта. Раскрыта решимость Общенационального лидера Гейдара Алиева и дана стратегическая важность осуществляемой им работы в усилении промышленного потенциала Сумгайыта.

Методология исследования - системный и сравнительный анализ, определение методологических подходов и способов с учетом особенностей и спецификации развития Сумгайытского индустриального центра в 1970-1985 гг., научные труды разных исследователей, ученых, специалистов и авторские подходы.

Практическая значимость исследования - результаты и материал исследования могут использоваться в подготовке государственных программ по социально-экономическому развитию города Сумгайыта с учетом требований современного периода.

Результаты исследования - определены стратегические подходы к осуществляемым мероприятиям с целью балансирования развития города в контексте формирования сильного промышленного потенциала и обеспечения социально-экономического развития Сумгайыта, а так же стратегические аспекты важности проводимых мероприятий в 1970-1985 годах в обеспечении уровня развития города Сумгайыта, подготовлены соответствующие рекомендации и даны предложения по рассматриваемым проблемам и вопросам.

Оригинальность и научная новизна исследования - рассмотрены научные труды о социально-экономическом развитии Сумгайыта, однако, в основном, в материалах исследования заложены идеи и подходы автора. Раскрыта глубина стратегических аспектов развития города Сумгайыта в качестве индустриального центра и объективно оценены экономико-исторические факторы, систематизированы закономерности процессов социально-экономического развития города.

Ключевые слова: город Сумгайыт, индустриальный центр, городское хозяйство, промышленный потенциал, стратегические аспекты, социально-экономическое развитие.

Shafa Tiflis Aliyev,
Doctor of Economic Sciences, professor,
Sumgayit State University,
Adres: 43 th quarter, Sumgayit, Azerbaijan, AZ 5008,
E-mail: shafaaliyev@gmail.com
© Sh.T. Aliyev, 2019

STRATEGIC ASPECTS OF DEVELOPMENT OF SUMGAIT AS THE INDUSTRIAL CENTER (1970-1985)

A B S T R A C T

The purpose of the research - is strategic aspects of development of Sumgait as the industrial center in 1970-1985. Developments of formation of Sumgait as the industrial center in that period are analyzed for this purpose. Influence of a system of planning and administrative management of the being USSR on social and economic development of Sumgait is investigated. Historical merits of Heydar Aliyev in acceleration of social and economic development and expansion of industrial capacity of the city of Sumgait are considered. The determination of national leader Heydar Aliyev is disclosed and strategic importance of the work, which is carried out by him in strengthening of industrial capacity of Sumgayit, is given.

The methodology of the research - system and comparative analysis, definitions of methodological approaches and the specification of development of the Sumgait industrial center in 1970-1985, scientific works of different researchers, scientists, experts and author's approaches.

The practical importance of the research – results and material of a research can be used in preparation of state programs on social and economic development of the city of Sumgait taking into account requirements of the modern period.

The results of the research – strategic approaches to the carried-out actions for the purpose of balancing of development of the city in the context of formation of strong industrial potential and ensuring social and economic development of Sumgait and strategic aspects of importance of the held events in 1970-1985 in ensuring the level of development of the city of Sumgait, recommendations and offers on the considered problems are given.

The originality and scientific novelty of the research - scientific works about social and economic development of Sumgait, however, generally in materials of a research the ideas and approaches of the author are put in research. Depth of strategic aspects of development of the city of Sumgait as the industrial center and economical and historical factors, regularities of processes of social and economic development of the city are systematized.

Keywords: Sumgayit, industrial center, municipal economy, industrial potential, strategic aspects, social and economic development.